

KOGUMISKONVERENTS „EETIKA JA VALIKUD”

On tavaks saanud igal sügisel vaadata tagasi suviste kogumisretkedele, et anda ülevaade uuest materjalist, mõtestada kogumistegevust, arutleda tekkinud probleemide ja metodoloogia üle. Seekordsel, 27. oktoobril 2011 Eesti Kirjandusmuuseumi saalis toimunud Akadeemilise Rahvaluule Seltsi konverentsil pöörati erilist tähelepanu kogumis- ja uurimistöoga seotud eetilistele normidele ja valikutele.

Rahvapärimuse ja -kultuuri, suulise ajaloo, keele vmt kogu ja ning uurija peab oma töös lähtuma paljudest üldinimlikest normidest. Ühelt poolt kannustab kogujat-uurijat soov kirjeldada ümbritsevat võimalikult tõepäraselt, samas on ta oma töös sunnitud tegema nii eetikast kui ka ainevaldkonna normidest lähtuvaid valikuid. Oma valikud ja põhjendused on tegelikult ka vastajatel.

Eesti teadlaste eetikakoodeksis kirja pandud probleemide ja rõhuasetustega puutuvad kokku kõik uurijad alates teema valikust ja materjali koondamisest. Humanitaar- ja sotsiaalaladel on olulisel kohal informandiga vahetu suhtlemise käigus (koos) loodud tekstide kogum, millest hilisem uurimus olulisel määral lähtub. Samal ajal on Eestil pikaajaline rahvapärimuse kogumise ja säilitamise traditsioon. On tänuväärne, et Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristid jätkavad pärimusgeograafilisi ekspeditsioone, mis hõlmavad ka sellise materjali kogumist, mis ei lähtu konkreetsest teadusteemast.

Astrid Tuisk ja Mari Sarv (Eesti Rahvaluule Arhiiv) arutlesid konverentsil 2011. aasta juunis läbiviidud

Kullamaa välitööde põhjal frontaalse kogumistöö valikute üle. Kuigi frontaalse kogumistöö eesmärgiks on jäädvustada võimalikult kogu pärimus valitud piirkonnas, on rahvaluulekogu ees terve hulk valikuid, mida mõjutavad suuresti muutused kogumistöö metoodikas: palapõhine kogumistöö on valdavalt asendunud intervjuupõhise, toonitatakse nii küsituleja kui ka küsitleva osatähtsust. Puhta salvestuse asemel, kus intervjuu viiakse läbi võimalikult vaikes ruumis, hinnatakse autentset, elulist kogumissituatsiooni. Varem valdava kirjaliku ülestähendamise asemel salvestatakse kogu olukord erinevate digitaalsete salvestusaparatuuridega, sageli mitme erinevaga (helisalvesti ja videokaameraga) samaaegselt. Seekordsetel välitöödel vajasisid enim läbimõtlemist järgmised aspektid: kas ja kuidas suunata intervjuud, et salvestus jääks rahvaluulekeskseks; kas päästa kaduvaid teemasid vanemalt põlvkonnalt, küsitleda ainult kohalikke või üritada rääkida kõigiga, olenemata nende soost, vanusest ning rahvuslikust kuuluvusest; kui palju ja mida ikkagi salvestada, filmida ja pildistada.

Eriliste valikukriteeriumide ees olid Tartu Ülikooli etnoloogia ja folkloristika üliõpilasi ühendava organisatsiooni Tartu Nefa Rühma liikmed, kes pidid TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia tellimusel korraldama alates 2011. aasta maist välitööd TÜ VKA vilistlaste, töötajate ja praeguste üliõpilaste hulgas, et kogutu põhjal saaks koostada artiklikogumiku. Ettekande koostajad Liis Reha ja Katre Koppel (TÜ) keskendusid eetika prob-

leemidele seoses informantide andmekaitse ja enesetsensuuriga, millega puutusid kokku nii välitöödel osalejad, koordinaatorid kui ka vastajad.

Eetika probleemidel peatus ka Eda Pomozi (Budapesti Loránd Eötvösi nimeline Ülikool, TÜ), toetudes oma lähituttavate ja sugulaste hulgas läbi viidud osalusvaatluse kogemustele. Osalusvaatlus on olukord, kus pärimuse koguja ühtaegu osaleb aktiivselt oma informantide n-ö päriselus ja teisalt vaatleb protsessi ka uurija tasandilt. Kust aga lähevad sellise kogumisviisi puhul piirid informantide elu ja uurija elu vahel, kus algab ja lõpeb see ala, millest tohib väljaspool oma rühma piire kõnelda ja millest mitte?

Osalusvaatluse metoodikast tulenevaid valikuid käsitles ka Liisi Laanemetsa (Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia) ettekanne. Autor kõrvutas kogemusi, mis on saadud välitöödel Tallinna setode laulukoori Sõsarõ juures kahe hooaja vältel ja EMTA pärimusmuusika eriala tudengite välitöödel Kihnus 2011. aasta suvel. Esimene neist oli suuresti osalusvaatlus, teine kätkes endas nii kokkulepitud kohtumisi, üritusi ja kontserte kui ka spontaanseid jutuajamisi külaelanikega. Olemuselt ja eesmärkidelt olid need kaks välitööd erinevad, kuid tekkivate eetiliste probleemide vaatepunktist üsnagi sarnased. Ettekande keskmes oli koguja kohalolek ja sekkumine ning sellest tulenevad eetilised ootused.

Jaan Sudaki ja Moon Meieri (TÜ) ettekanne ajendasid kahel välitööretkel Kihnus saadud kogemused ja tekkinud küsimused uurija ja intervjueritava rollide, rolliootuste ning nende muutumise kohta.

Tänapäeva tehnoloogia võimaldab välitöid teostada ka oma töölaua taga. Pärimuse kogumiseks ei pea informantidega vahetult suhtlema: internet toob vajalikud tekstid, virtuaalkollektiivid ja suhtlusvõrgustikud uurija kabinetti. Maili Pilt (TÜ) uurib kogemuslugusid

pere- ja suhtefoorumites. Neis foorumites kirjutatakse vägagi isiklikest asjust, millest tulenes küsimus informeeritud nõusoleku vajalikkusest ja võimalikkusest. Autor otsis vastust tõstatatud eetilistele küsimustele, pöördues otse pere- ja suhtefoorumites kirjutavate inimeste poole vastava küsimustikuga.

Omaette teema moodustasid väli ekspeditsioonid oma spetsiifiliste, aga ka üldiste valikute ja problemaatikaga. Svetlana Karm (Eesti Rahva Muuseum) tutvustas udmurdi ja vepsa-karjala 2010. ja 2011. aasta ekspeditsioonide näitel erinevate asutuste ja erialade spetsialistide koostöö võimalusi. Tänapäevane museoloogiline ühistegevus Venemaa soome-ugri aladel eeldab eriti head koostööd ja kooskõlastamist kohalike kultuuri- ja teadusasutuste ning võimudega, sest tegemist on kultuuriväärtustega, mille väljavedu on täpselt reglementeeritud. Kooperatsiooni teiste sarnaste huvide ja kogumispoliitikaga muuseumide või akadeemiliste institutsioonidega eeldab ka ICOM-i eetikakoodeksi, mis sätestab museoloogilise kogumistöö põhilisi printsiipe.

Lilja Laanemann ja Juha-Matti Aro-nen (TÜ) osalesid 9.–13. juulil koos Tartu Ingerisooma Seltsi liikmetega välitöödel Lääne- ja Kesk-Ingeris. Lisaks kogumisele oli sõidul suur tähtsus ka rühma liikmete identiteedi konstrueerimisele, sest suuremale osale grupi liikmetest oli see esmakordne tutvumine piirkonnaga, kust pärinevad nende esivanemad.

Lea Jürgenstein (TÜ) on salvestanud ajavahemikus 2009–2011 Peterburi eestlaste keelt. Et kõnelejad rääkisid kõige meelsamini oma elust, kujuneski usutlusest elulointervjuu. Elulugude kaudu saab vaadelda teatud sündmusi ja jälgida sotsiaalsete protsesside arengut ühiskonnas, keeleteadlasele võib intervjuu olla keele uurimise allikas. Informantide lugudest paistavad silma teemad, millel peatutakse pikemalt, samu-

ti need valdkonnad, millest mööda minnakse või mida rõhutatult välditakse.

Pärast ettekandeid avati Eesti Kirjandusmuuseumi saalis Eda Kalmre (EKM-i folkloristika osakond) Sõrve-maa esimeseks pärimuspäevaks 6. augustil 2011 koostatud näitus „Sõrvemaa paigad ja inimesed: vanu fotosid Eesti rahvaluule arhiivist”. Näituse koosta-

misel on kasutatud peale fotode ka pärimustekste ja folkloristide matka-päevikuid. Näituse kujundas Artur Kruus ja selle alaline asukoht on Salme kultuurimajas.

Konverentsi toetas Eesti Kultuurkapital.

ELL VAHTRAMÄE